

СУТНІСТЬ ІНВЕСТИЦІЙ ТА НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В статті розкрито сутність поняття «інвестиційна діяльність», проаналізовані підходи до визначення її економічного змісту, досліджено співвідношення інвестиційної діяльності та інвестиційного процесу. Окреслено основні напрями покращення формування інвестиційної діяльності.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційні процеси, інвестиційна діяльність, інвестиційний ринок, капітальні вкладення.

V. V. BILYK

The Cherkasy branch of Private Higher Educational Establishment «European University»

THE ESSENCE OF INVESTMENT AND SCIENTIFIC APPROACHES TO INVESTMENT ACTIVITIES

Basic approaches of interpretation of the term "investments" have been discovered; idea of investments and investment activity has been clarified in the context of implementing purposes; disadvantages of investment division according to its forms and according to the aspect of its independent implementation have been defined. The article reveals the essence of the concept of "investment activity", approaches to the definition of its economic content, studied the relationship between investment performance and investment process. Outlined the main directions of improvement of investment. In the article a generalization and critical review of the scientific approaches to defining the essence of the concept of «investment» and «investment activity» are presented, a specification of the certain categories of investments is made.

Keywords: investment, investment process, investment activity, investment market, capital investments.

Вступ. Інвестиції сьогодні є важливим елементом економіки України, вельми істотною пірамідальною основою господарського розвитку країни, стратегічним вістрям, направленим на істотне поліпшенні прибутковості країни і її народу, на примноження ВВП і подвоєння його в найближчій перспективі. Без прогресивного розвитку інвестицій в основний капітал, без примноження темпів зростання і розвитку навряд чи варто чекати яких-небудь кардинальних покращень у механізмах взаємодії економіки та її інвестиційних складових. Все це пояснює необхідність дослідження суті та економічної природи таких категорій, як інвестиції та інвестиційний процес.

Дослідження інвестиційних процесів завжди перебувало, перебуває та буде перебувати в центрі уваги економічної думки вчених-економістів. Це обумовлено тим, що інвестування торкається глибинних засад господарської діяльності, визначаючи процес економічного зростання в цілому. Різноманіття понять терміну «інвестиції» у сучасній вітчизняній та зарубіжній економічній літературі значною мірою визначається широтою сутнісних сторін цієї складної економічної категорії.

Питання, пов'язані з інвестиціями активно дебатуються в українському науковому середовищі, жваво обговорюються громадськістю, їм присвячена значна частина рішень законодавчої та виконавчої влади. Проте незважаючи на виняткову увагу до цієї ключової економічної категорії, наукова думка дотепер не виробила універсального визначення інвестицій, яке б відповідало потребам теорії і було б адекватним уявленню конкретних суб'єктів їх здійснення. Економічна природа інвестицій, з цим погоджуються практично всі фахівці, криється у відносинах, що виникають між учасниками економічного процесу. Отже, вважаємо за доцільне особливу увагу приділити аналізу й узагальненню теоретичних підходів до визначення базової категорії цього процесу – «інвестиції».

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретико-методологічним основам інвестиційної діяльності присвячені роботи С. І. Абрамова, Ю. М. Бажала, Г. Бірмана І. О. Бланка, П. П. Борщевського, М. С. Герасимчука, А. Ф. Гойка, Б. В. Губського, В. Е. Коломойцева, І. І. Лукінова, Т. В. Майорової, О. С. Махмудова, А. А. Пересади, С. І. Прилипка, О. О. Смірної, С. Шмідта, Т. С. Хачатурова та інших.

Метою статті є узагальнення та критичний огляд наукових підходів до визначення базових понять інвестиційної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Для розробки стратегії активізації інвестиційної діяльності, формування ефективної інвестиційної політики на рівні держави, регіонів, адміністративно-територіальних одиниць (АТО), що входять до їх складу, суб'єктів господарської діяльності, що функціонують на цих територіях, необхідно надати чіткі визначення категорій: «інвестиції», «інвестиційний процес», «інвестиційний комплекс», «інвестиційний потенціал». Це важливо й тому, що існують суттєві та принципові розбіжності у визначенні цих понять різними науковцями. Це зокрема, зумовлено формулюванням таких визначень на різних етапах суспільного розвитку, специфічні характеристики яких і обумовлюють таку кількість підходів до трактувань. Тому, узагальнивши наукові підходи та критично їх

осмисливши, сформулюємо, обґрунтуємо і надамо авторське визначення вищезазначених понять, роз'яснимо їх сутність та економічний зміст.

Для того, щоб дати чіткі визначення, необхідно розглянути дослідження зарубіжних і вітчизняних вчених в сфері інвестиційної діяльності. Так, певним досягненням комплексного формування понятійного апарату економічної науки в радянський період був випуск Економічної енциклопедії, де інвестиції визначаються як «довгострокове вкладення капіталу в промисловість, сільське господарство, транспорт та інші галузі народного господарства з метою отримання прибутку» [4]. Автор, що розкриває поняття «інвестиція», не дає при цьому своєї оцінки такого розуміння інвестицій, тим більше не робить спроби аналізу цього поняття, сформованого в радянській літературі.

Таке економічне поняття як «інвестиції» не мало тлумачення в радянській літературі, не існувало підходів до вивчення такого питання. Навіть ще у підручнику «Політична економія» від 1990 року під редакцією В. А. Медведєва, Л. І. Абалкіна та інших відомих вчених, проблема інвестицій взагалі не розглядається. В економічній літературі зустрічаються різні, часом заплутані трактування категорії «інвестиції». Прикладом такої плутанини у визначенні інвестицій є «Великий економічний словник», виданий фондом «Правова культура» в 1994 році під загальною редакцією О. М. Азріліяна. Так, наприклад, «Інвестиції – це капітальні вкладення». «Інвестиції – це сукупність витрат, які реалізуються у формі довгострокових вкладень капіталу в промисловість, сільське господарство, транспорт та інші галузі господарства» [2, с.157].

Аналізуючи еволюцію тлумачення поняття «інвестиції», можна зробити висновок, що воно часто використовувалось як синонім до поняття «капітальні вкладення». Таке тлумачення інвестицій було до останнього часу найпоширенішим й у вітчизняній економічній літературі. При цьому і тлумачення капітальних вкладень було неоднозначним. У теоретичному плані економісти радянського періоду, роботи яких були присвячені дослідженню проблематики капітальних вкладень, єдині в одному: капітальні вкладення – це витрати матеріальних, трудових і грошових ресурсів, що забезпечують відтворення основних засобів. Отже, інвестиційний комплекс повинен охоплювати весь комплекс галузей, що виробляють засоби праці для формування основних засобів, що складають основу матеріально-технічної бази національної та регіональної економік, економіки підприємств. Такий інвестиційний комплекс, що має відповідну матеріально-технічну базу, економічний механізм її використання та відтворення, в цілому покликаний забезпечувати стійке економічне зростання, вирішувати необхідні соціально-економічні завдання. Але в інвестиційний комплекс включалися, по суті, лише будівельний комплекс і група галузей, що безпосередньо його забезпечують.

Такий підхід призвів до того, що інвестиційний процес і інвестиційна діяльність обмежувалися лише капітальним будівництвом і процесом відтворення і розвитку інвестиційно-будівельного комплексу.

Нові умови розвитку підприємництва на початку 90-х років та формування ринкових механізмів, які мали регулятивний вплив з боку держави та регіонів, стали вимагати розробки нових підходів до самого інвестиційного процесу, зокрема поняття інвестицій та інвестиційного потенціалу. І в цьому плані потрібні були нові фундаментальні дослідження. Причини, що передбачають необхідність системного підходу до теорій інвестицій є наступними: перехід до інвестиційного ринку на міжнародній арені, зміни процесу відтворення в інвестиційній сфері, різноманіття інвестиційних джерел та суб'єктів інвестиційного процесу.

Вчені звернулися до зарубіжного досвіду. Тим більше, що світова економічна наука давно і небезуспішно намагається відповісти на питання про вибір найбільш ефективних напрямів інвестицій на міцному теоретичному і методологічному фундаменті.

Для західної економічної літератури, теоретичних досліджень з проблем інвестицій характерний більш широкий підхід до визначення інвестицій – порівняно з радянськими вченими. При певному розходженні у визначеннях французького вченого П. Массі і Дж. Кейнса, в них явно відчувається загальний методологічний підхід. Так, П. Массі пише: «Найбільш загальне визначення, яке можна надати акту вкладення капіталу, зводиться до наступного: інвестування являє собою акт обміну задоволення сьогоденної потреби на очікуване її задоволення в майбутньому за допомогою інвестиційних благ».

Дж. Кейнс визначає інвестиції як поточний приріст цінності капітального майна в результаті виробничої діяльності поточного періоду, як ту частину доходу за даний період, яка не була використана для споживання. Основною спільною рисою у трактуваннях поняття «інвестиції», запропонованих представниками різних наукових шкіл, є основна ціль інвестора, що полягає у взаємозв'язку отримання доходу та необхідності залучення інвестицій.

Інвестиції загалом трактуються як вкладення капітальних коштів для їх майбутнього збільшення, що є основним визначенням і у американських, і у європейських підходах. Але деякі науковці відрізняють у свої дослідженнях поняття «інвестиції» та «капітальні вкладення», спираючись на те, що характер інвестицій є продуктивним. У такому випадку інвестиції передбачають купівлю засобів виробництва, а придбання фінансових активів означає капітальні вкладення.

Зокрема, в навчальних курсах «Економікс» за всіх відмінностей у трактуванні терміну «інвестиції» більшість авторів підкреслює матеріально-речовий зміст інвестицій або як «витрат на будівництво нових підприємств, на верстати й устаткування з тривалим терміном служби», або як «приросту будь-яких

матеріальних цінностей – всіх витрат, які безпосередньо сприяють зростанню загальної величини капіталу в економічній системі» [7]. Існує й інший підхід до визначення інвестицій, обумовлений зростанням значення ринку цінних паперів як механізму, який передбачає переміщення реального капіталу в країнах розвинутої ринкової економіки. У його рамках інвестиції визначаються як вкладення в цінні папери.

Об'єкти інвестування включають різні фінансові інструменти та реальні активи, а збільшення різноманіття таких об'єктів сприяє розвитку ринкових відносин. В той же час, в роботах У. Шарпа зазначено: «...в примітивних економіках основна частина інвестицій відноситься до реальних, в той час як в сучасній економіці переважна частина інвестицій представлена цінними паперами».

В наукових роботах з питань інвестування, в більшості випадків інвестиції визначаються як спосіб, який має сприяти збільшенню вартості капіталу або його поточне збереження, та в перспективі забезпечити зростання доходу, – і все це завдяки вдалому переміщенню капіталу.

Інвестиції – це певні засоби, вкладання коштів у які забезпечує збільшення їх вартості та зростання доходу. Отже, розширений підхід до трактування інвестицій як спрямованих на приріст вкладення коштів є основою для розгляду різних видів інвестицій. Відповідно до такого підходу, на перший план виходить взаємозалежність збільшення капіталу та інвестицій, що визначається як суттєва характеристика інвестицій загалом.

Інвестиції, які спрямовані на формування капіталу за рахунок залучень коштів у реальні активи (а саме нарощування нематеріальних активів, збільшення оборотного капіталу, залучення коштів в оборотний капітал, збільшення кількості об'єктів природокористування та земельних ділянок) мають продуктивний характер. Але поряд з цим такий характер мають також і інвестиції у фінансові інструменти, що сприяє формуванню капіталу (так, цінні папери забезпечують збільшення капіталу реального сектора підприємницької діяльності).

Не носять продуктивного характеру певні реальні інвестиції, а саме: купівля колекційних предметів, нерухомоті та дорогоцінних металів, та деякі фінансові інвестиції. Такі вкладення хоч є інвестиціями відповідно позиції суб'єкта економіки, так як передбачають за мету для інвестора – отримання доходів, але з точки зору макроекономічного рівня, залучення таких вкладень є перерозподілом сукупного доходу, а не зростанням.

Сучасні підходи до роз'яснення особливостей інвестиційного процесу загалом, і зокрема інвестицій, передбачають врахування особливостей формування інвестицій та пов'язаних з цим виробничих відносин, їх відтворення, дослідження переліку можливих суб'єктів та об'єктів інвестиційного процесу та аналіз перспективних джерел залучення інвестицій [8].

Так, у Законі України «Про інвестиційну діяльність» [5] записано: "Інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) або досягається соціальний ефект" [6].

Цінностями або засобами обміну згідно чинного законодавства є: кошти, цільові банківські вклади, паї, акції й інші цінні папери; рухоме і нерухоме майно; майнові права, пов'язані з авторським правом, досвідом й іншими видами інтелектуальних цінностей; сукупність технічних, технологічних, комерційних і інших знань, оформлених у виді технічної документації, навиків і виробничого досвіду, необхідного для організації того або іншого виду виробництва, але не запатентованого («ноу-хау»); права користування землею, водою, ресурсами, будинками, спорудами, устаткуванням, а також інші майнові права; інші цінності (Закон України «Про інвестиційну діяльність», ст. 1) [5].

Таким чином, підсумувавши сучасні підходи з питань інвестиційного процесу, можна визначити інвестиції як різноманіття цінностей (фінансових, матеріальних та інших), які з метою отримання певного доходу вкладаються в об'єкти підприємництва інвесторами.

Наприклад, Балацький О.Ф. зазначає: «Інвестиції виражають усі види майнових та інтелектуальних цінностей, які вкладаються в об'єкти підприємницької діяльності, в результаті яких формується прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект». В цьому визначенні, як і в низці інших, можна відзначити, перш за все, ресурсний підхід. Тут, звичайно, розширена матеріальна база для інвестицій, у порівнянні з методологічним підходом, коли інвестиції ототожнювалися з капітальними вкладеннями. І в цьому ми бачимо значний крок у розвитку поняття «інвестиції». Відображена мета використання інвестиційних ресурсів. Однак, це визначення не відображає економічної сутності інвестицій. Водночас, інвестиційна сфера обмежена в ньому лише підприємницькою діяльністю. Виходить так, що якщо інвестиційні ресурси використовуються не в підприємницьких структурах, то вони не є інвестиціями.

Більш короткий, але близький, на наш погляд, до істини, до відбиття економічної сутності інвестицій, визначення надається І. О. Бланком: «Інвестиції – витрати грошових коштів, спрямовані на відтворення капіталу(його підтримку і розширення)» [1]. Ми цілком погоджуємося з визначенням інвестицій, поданим З. Герасимчуком, що формулює їх як будь-які вкладення, зумовлені стратегічними цілями економічної політики і спрямованими на розвиток окремих галузей, виробництв, регіональних господарських систем з метою примноження матеріального та соціально-значимого багатства у майбутньому [3]. Така категорія, як інвестиції використовується і на мікро-, і на макрорівні певних економічних систем.

У цьому визначенні дається певне узагальнення багаторічного фундаментального дослідження представників світової науки сутності інвестицій. Саме дане визначення використовується далі при уточненні економічної категорії «інвестиції». Очевидно, що уточнення цієї категорії слід здійснювати за такими напрямками: під час розгляду має поряд з ресурсним підходом використовуватись і витратний підхід, так як, по-перше, інвестиції є результатом конкретної виробничої діяльності, а по-друге, інвестиції передбачають процес відтворення капіталу, і є тою частиною доходу, що не використовується для споживання в поточний момент. В інвестиції включаються витрати на машини, обладнання, транспорт, витрати на будівництво нових підприємств, житлове будівництво, а також приріст запасів, які є не спожитим продуктом у розглянутий момент часу.

Висновки та напрямок подальших досліджень. Таким чином, інвестиції займають провідну роль у структурній перебудові національної економіки, забезпеченні технічного прогресу, збільшенні показників господарської діяльності. Інвестиції є джерелом капіталовкладень у формі сучасних засобів виробництва, підвищують добробут населення країни, сприяють розширенню інновацій, підвищують продуктивність праці. Завдяки виробничій та науково-технічній кооперації вони забезпечують інтеграцію національної економіки у світову. Життєздатність та конкурентоспроможність будь-якої соціально-економічної системи значною мірою залежить від раціональної інвестиційної політики.

Література

1. Бланк І. О. Інвестологія: наука про інвестування / І. О. Бланк та ін. ; за ред. проф. С. К. Реверчука. – К. : Атіка, 2001. – С. 180.
2. Большой экономический словарь / под. ред. А. Н. Азрилияна. – 2-е изд. доп. и перераб. – М. : Институт новой экономики, 1997. – 864 с.
3. Герасимчук З. В. Економічна сутність інвестиційної інфраструктури регіону / З. В. Герасимчук, Ю. А. Подерня-Масюк // Економічні науки : зб. наук. праць Луцьк. нац. техн. ун-ту. – 2008. – Ч. 2. – № 5. – С. 6–14. – (Серія : Регіональна економіка).
4. Дрич А. Основні способи досягнення інвестиційної привабливості України / А. Дрич // Вісник НБУ. – 2010 – № 4. – С. 40–41.
5. Про інвестиційну діяльність [Електронний ресурс] : закон України № 1560-ХІІ від 18.09.1991 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1991. – № 47. – Ст. 646. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1560-12>.
6. Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження : закон України № 1457-ІІІ від 17.02.2000 р. // Відомості Верховної Ради. – 2000. – № 12. – Ст. 97.
7. Пепа Т.В. Стратегічний вектор організації інвестиційно-інноваційної діяльності в регіоні(методичний аспект) / Т.В. Пепа ; за ред. І.Г. Ткачук // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону : наук. зб. – Івано-Франківськ, 2011. – Вип. 7. – Т. 1. – С. 258–264.
8. Прушківський В.Г. Особливості реструктуризації промислового комплексу регіону на засадах інноваційної моделі розвитку економіки / В. Г. Прушківський, С. І. Бурма // Наукові праці НДФІ. – К. : НДФІ, 2012. – № 3 (60). – С. 186–191.

References

1. Blank I. O. Investolohiia: nauka pro investuvannia / I. O. Blank ta in., za red. prof. S. K. Reverchuka. – K. : Atika, 2001. – S. 180.
2. Bolshoi ekonomicheskiy slovar / pod. red. A. N. Azryliiana. – 2-e yzd. dop. y pererab. – M. : Ynstytut novoi ekonomyky, 1997. – 864 s. – S. 610.
3. Herasymchuk Z. V. Ekonomichna sutnist investytsiinoi infrastruktury rehionu / Z. V. Herasymchuk, Yu. A. Podernia-Masiuk // Ekonomichni nauky : zb. nauk. prats Lutsk. nats. tekhn. un-tu. – Ch. 2. – 2008. – № 5.– S.6–14. – (Serii : Rehionalna ekonomika).
4. Drych A. Osnovni sposoby dosiahnennia investytsiinoi pryvablyvosti Ukrainy / A. Drych // Visnyk NBU. – 2010 – 4. – S. 40–41.
5. Zakon Ukrainy «Pro investytsiinu diialnist» № 1560-XII vid 18.09.1991 r. // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy(VVR). – 1991. – № 47. – St. 646.[Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1560-12>.
6. Zakon Ukrainy «Pro usunennia dyskryminatsii v opodatkuванні subiektiv pidpriemnytskoi diialnosti, stvorenykh z vykorystanniam maina ta koshtiv vitchyznianoho pokhodzhennia» № 1457-III vid 17.02.2000 r. // Vidomosti Verkhovnoi Rady. – 2000. – 12. – St. 97.
7. Pepa T. V. Stratehichniy vektor orhanizatsii investytsiino-innovatsiinoi diialnosti v rehionі(metodychniy as-pekt) / T. V. Pepa ; za red. I. H. Tkachuk. // Aktualni problemy rozvytku ekonomiky rehionu : nauk. zb. – Vyp. 7. – T. 1. – Ivano-Frankivsk, 2011. – S. 258–264.
8. Prushkivskiy V.H. Osoblyvosti restrukturyzatsii promyslovoho kompleksu rehionu na zasakh innovatsiinoi modeli rozvytku ekonomiky / V. H. Prushkivskiy, S. I. Burma // Naukovi pratsi NDFI. - K. : NDFI, 2012. - 3 (60). - S. 186–191.

Надійшла 07.04.2015; рецензент: д. е. н. Шпильова В. О.